

ФАРМАКОТЕРАПІЯ

Видання третє, перероблене й доповнене

У ДВОХ КНИГАХ

Книга 2

За редакцією

Б.А. САМУРИ —
академіка АНТК України,
професора

А.С. СВІНЦІЦЬКОГО —
доктора медичних наук,
професора

ЗАТВЕРДЖЕНО
Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України як підручник
для студентів вищих медичних (фармацевтичних)
навчальних закладів

Київ
ВСВ «Медицина»
2012

УДК 615.2(075.8)
ББК 53.5я73
Ф24

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих медичних (фармацевтичних)
навчальних закладів (лист № 1.4/18-г-273 від 19.06.2006 р.)*

Автори:

Б.А. Самура, А.С. Свінціцький, В.Ф. Москаленко, В.П. Черних,
Ю.М. Колесник, Б.Б. Самура, І.В. Киреев, В.А. Візир, Ю.В. Марушко.

Рецензенти:

І.Л. Дикий, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри мікробіології Національного фармацевтичного університету;

Н.Я. Доценко, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри кардіології, хірургії серця, магістральних судин і трансплантології Запорізької медичної академії післядипломної освіти.

У підготовці видання брали участь: Т.В. Баран, Я.Ю. Гомза, І.Б. Самура, В.П. Мірошниченко, В.І. Куцевляк, В.Ф. Куцевляк, М.І. Загородній.

Фармакотерапія: У 2 кн. — Кн. 2: Підручник для студентів фармацевтичних вузів і фармацевтичних факультетів вищих медичних навчальних (фармацевтичних) закладів. — 3-є вид., переробл. і допов. / Б.А. Самура, А.С. Свінціцький, В.Ф. Москаленко, В.П. Черних, Ю.М. Колесник, Б.Б. Самура та ін.; — К.: ВСВ «Медицина», 2012. — 792 с. + 18 с. кольор. вкл.

ISBN 978-617-505-202-0

Підручник містить відомості про основні принципи медикаментозної терапії окремих нозологічних груп захворювань, формує у студентів уявлення про загальний план раціональної та безпечної терапії у разі типових патологічних процесів і окремих їх проявів, про принципи індивідуального підбору ефективних і безпечних препаратів на основі даних фармакодинаміки й фармакокінетики, можливих побічних дій і особливостей застосування ліків залежно від перебігу хвороби, її сезонності та віку хворого.

Для студентів фармацевтичних вузів і фармацевтичних факультетів вищих медичних (фармацевтичних) навчальних закладів IV рівня акредитації, фахівців, які займаються вивченням лікарських засобів, лікарів і провізорів.

**УДК 615.2(075.8)
ББК 53.5я73**

ISBN 978-617-505-186-3
ISBN 978-617-505-202-0 (Кн. 2)

© Б.А. Самура, А.С. Свінціцький, В.Ф. Москаленко, В.П. Черних, Ю.М. Колесник, Б.Б. Самура, І.В. Киреев, В.А. Візир, Ю.В. Марушко, 2012
© ВСВ «Медицина», оформлення, 2012

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 10. ФАРМАКОТЕРАПІЯ ПАЦІЄНТІВ З АЛЕРГІЙНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ.....	11
10.1. Загальні відомості про алергійні захворювання	11
10.2. Анафілактичний шок	21
10.3. набряк Квінке	27
10.4. Синдром Лаелла	29
10.5. Кропив'янка.....	31
10.6. Атопічний дерматит.....	35
10.7. Алергійний контактний дерматит	38
10.8. Алергійний риніт	40
10.9. Полінози.....	40
10.10. Медикаментозна алергія.....	44
10.11. Інсектна алергія	50
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>53</i>
РОЗДІЛ 11. ФАРМАКОТЕРАПІЯ В ДЕРМАТОЛОГІЇ.....	56
11.1. Анатомо-фізіологічні особливості шкіри в дорослих.....	56
11.2. Анатомо-фізіологічні особливості шкіри в дітей.....	58
11.3. Основні відомості про етіологію та патогенез захворювань шкіри.....	59
11.4. Загальна симптоматика захворювань шкіри.....	60
11.4.1. Первинні морфологічні елементи	61
11.4.2. Вторинні морфологічні елементи.....	61
11.5. Фармакотерапія при захворюваннях шкіри.....	62
11.5.1. Запальні захворювання шкіри	62
11.5.1.1. Дерматити.....	62
11.5.1.2. Бактерійні інфекції шкіри.....	65
11.5.1.2.1. Стафілококовий синдром обпеченої шкіри.....	65
11.5.1.2.2. Бешіха	66
11.5.1.2.3. Фолікуліт.....	66
11.5.1.2.4. Фурункульоз	67
11.5.1.2.5. Карбункул.....	69
11.5.1.2.6. Гідраденіт.....	70
11.5.2. Пароніхія	71
11.5.3. Еритразма	72
11.5.4. Дерматомікози.....	73
11.5.4.1. Дерматофітії	73
11.5.4.1.1. Трихофітія.....	73
11.5.4.1.2. Епідермофітія стоп.....	74
11.5.4.1.3. Епідермофітія пахвинна	75
11.5.4.1.4. Оніхомікоз	76
11.5.4.1.5. Кандидози.....	77
11.5.4.1.6. Лишай висівкоподібний (різнобарвний).....	79
11.5.5. Вірусні дерматози	79
11.5.5.1.1. Пухирчастий лишай.....	79
11.5.5.1.2. Оперізувальний лишай	80
11.5.5.2. Бородавки.....	81
11.5.5.3. Молюск контагіозний	82
11.5.6. Паразитарні хвороби шкіри.....	83
11.5.6.1. Короста	83
11.5.6.2. Педикульоз	85
11.5.6.3. Лейшманіоз шкіри	86
11.5.7. Екзема.....	88
11.5.8. Багатоформна ексудативна еритема.....	90
11.5.9. Вузлувата еритема.....	91
11.5.10. Нейродерміт	93

11.5.11. Псоріаз.....	95
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>98</i>
РОЗДІЛ 12. ФАРМАКОТЕРАПІЯ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ СТАТЕВИХ ОРГАНІВ У ЧОЛОВІКІВ	100
12.1. Короткі анатомо-фізіологічні відомості	100
12.2. Основні терміни в андрології	106
12.3. Запальні захворювання сечівника.....	106
12.4. Запальні захворювання статевого члена	113
12.4.1. Баланіт і постит	113
12.4.2. Каверніт.....	115
12.5. Запальні захворювання передміхурової залози, сім'яних пухирців і сім'яного горбка	115
12.5.1. Простатит	115
12.5.2. Доброякісна гіперплазія передміхурової залози.....	122
12.5.3. Абсцес передміхурової залози.....	124
12.5.4. Везикуліт.....	126
12.5.5. Колікуліт.....	127
12.6. Неспецифічні епідидиміти й орхіти	127
12.7. Специфічні епідидиміти	130
12.7.1. Гонорейний епідидиміт.....	130
12.7.2. Трихомонадний епідидиміт.....	131
12.7.3. Туберкульозний орхіепідидиміт.....	132
12.8. Флегмона і гангрена калитки.....	133
12.9. Пріапізм	135
12.10. Статевий потяг (лібідо)	136
12.11. Порушення статевої функції в чоловіків.....	137
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>140</i>
РОЗДІЛ 13. ФАРМАКОТЕРАПІЯ В АКУШЕРСТВІ Й ГІНЕКОЛОГІЇ	143
13.1. Короткі анатомо-фізіологічні відомості	143
13.2. Періоди життя жінки	146
13.3. Нейрогуморальна регуляція менструального циклу.....	148
13.4. Порушення менструального циклу	149
13.4.1. Аменорея	150
13.4.2. Гіпоменструальний синдром.....	154
13.4.3. Гіперменструальний синдром.....	154
13.5. Альгодисменорея	156
13.5.1. Первинна альгодисменорея	156
13.5.2. Вторинна альгодисменорея.....	157
13.6. Запальні захворювання піхви.....	157
13.6.1. Кольпіт (вагініт).....	157
13.6.1.1. Кандидозний вагініт	158
13.6.1.2. Бактерійний вагініт.....	159
13.6.1.3. Атрофічний вагініт.....	159
13.6.1.4. Дистрофія піхви	160
13.6.1.5. Герпетичний вагініт.....	160
13.7. Запальні захворювання шийки матки	161
13.8. Ерозія шийки матки	162
13.9. Запальні захворювання матки.....	163
13.9.1. Гострий ендометрит.....	163
13.9.2. Хронічний ендометрит	164
13.10. Запальні захворювання маткових труб і яєчників.....	165
13.11. Генітальний герпес	166
13.12. Кандидоз сечових і статевих органів	167
13.13. Запліднення	168
13.14. Вагітність.....	168
13.14.1. Негативний вплив лікарських препаратів на ембріон і плід.....	170
13.14.2. Біотрансформація лікарських препаратів у вагітної	172
13.14.3. Проходження лікарських препаратів через плаценту	173
13.14.4. Ускладнення фармакотерапії у вагітних	175

13.14.5. Токсикоз вагітних	180
13.14.5.1. Ранній токсикоз вагітних	180
13.14.5.2. Пізній токсикоз вагітних	182
13.14.5.2.1. Водянка вагітних	182
13.14.5.2.2. Нефропатія вагітних	183
13.14.5.2.3. Преeklampсія	184
13.14.5.2.4. Eklampсія	190
13.14.6. Слабкість пологової діяльності	192
13.14.7. Знеболювання пологів	193
13.14.8. Маткові кровотечі при пологах і в ранній післяпологовий період	193
13.15. Контрацепція	194
13.15.1. Запобігання вагітності природним шляхом	194
13.15.2. Бар'єрні методи контрацепції	196
13.15.3. Внутрішньоматкові контрацептиви	198
13.15.4. Гормональні контрацептиви	199
13.15.5. Ін'єкційні контрацептиви	203
13.16. Клімактеричний синдром	204
13.17. Жіноча сексопатологія.....	206
13.17.1. Сексуальні розлади	207
13.17.1.1. Диспареунія	212
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>212</i>
РОЗДІЛ 14. ФАРМАКОТЕРАПІЯ ПРИ ВЕНЕРИЧНИХ ХВОРОБАХ	215
14.1. Сифіліс.....	215
14.2. Гонорея	223
14.3. Урогенітальний трихомоноз	229
14.4. Венерична гранульома	231
14.5. Урогенітальний хламідіоз.....	232
14.6. М'який шанкер.....	235
14.7. ВІЛ-інфекція	237
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>237</i>
РОЗДІЛ 15. ОСОБЛИВОСТІ ФАРМАКОТЕРАПІЇ В ПЕДІАТРІЇ	239
15.1. Анатомо-фізіологічні особливості новонароджених і дітей грудного віку	239
15.2. Небажані ефекти від вживання ліків у дітей.....	247
15.3. Особливості фармакотерапії у дитячому віці	249
15.4. Дозування лікарських засобів у педіатрії.....	250
15.5. Рахіт	259
15.6. Атопічний дерматит.....	263
15.7. Грип та гострі респіраторні вірусні інфекції.....	265
15.7.1. Грип	265
15.7.2. Парагрип.....	266
15.7.3. Аденовірусна інфекція	267
15.7.4. Респіраторно-синцитійна інфекція	268
15.7.5. Риновірусна інфекція	269
15.8. Стеноз підголосникової порожнини	272
15.9. Пневмонія	278
15.10. Залізодефіцитна анемія.....	281
15.11. Хронічний гастрит	283
15.12. Хронічний гастродуоденіт.....	286
15.13. Міокардит	287
15.14. Скарлатина	288
15.15. Вітряна віспа (вітрянка)	290
15.16. Сальмонельоз.....	292
15.17. Епідемічний паротит (свинка).....	294
15.18. Кір.....	296
15.19. Гельмінтози.....	298
15.19.1. Аскаридоз	299
15.19.2. Ентеробіоз.....	300

15.20. Гнійно-запальні процеси в дітей	301
15.20.1. Стафілококовий сепсис.....	302
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу</i>	305
РОЗДІЛ 16. ФАРМАКОТЕРАПІЯ ПАЦІЄНТІВ З ІНФЕКЦІЙНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ	308
16.1. Інфекція й інфекційний процес	308
16.2. Класифікація інфекційних хвороб	310
16.3. Імунітет при інфекційних хворобах	311
16.4. Лікарські засоби, що їх застосовують при інфекційних хворобах	311
16.4.1. Взаємодія препаратів.....	329
16.4.2. Показання і спосіб застосування окремих антивірусних препаратів.....	331
16.5. Загальні принципи фармакотерапії при інфекційних захворюваннях	332
16.6. Специфічна імунотерапія	336
16.7. Резистентність бактерій. Ускладнення фармакотерапії при інфекційних хворобах	337
16.8. Кишкові інфекції	338
16.8.1. Амебіаз.....	338
16.8.2. Ешерихіоз.....	340
16.8.3. Харчові токсикоінфекції.....	345
16.8.4. Ботулізм.....	347
16.8.5. Черевний тиф, паратифи А і В.....	351
16.8.6. Сальмонельоз.....	358
16.8.7. Дизентерія.....	361
16.8.8. Холера.....	365
16.9. Повітряно-краплинні інфекції	370
16.9.1. Герпетична інфекція.....	370
16.9.1.1. Вітряна віспа.....	373
16.9.1.2. Оперізувальний лишай (герпес).....	376
16.9.2. Дифтерія.....	379
16.9.3. Кір.....	386
16.9.4. Скарлатина.....	391
16.9.5. Кашлюк.....	395
16.9.6. Мікоплазмозна інфекція.....	401
16.9.7. Гострі респіраторні вірусні інфекції.....	407
16.9.7.1. Грип.....	408
16.10. Кров'яні трансмісивні інфекції	419
16.10.1. Геморагічна гарячка.....	419
16.11. Зоонозні захворювання	421
16.11.1. Сказ.....	421
16.11.2. Сибірка.....	424
16.11.3. Токсоплазмоз.....	427
16.11.4. Туляремія.....	429
16.11.5. Ящур.....	434
16.12. Інфекції, що передаються через ушкоджені зовнішні покриви і пероральним шляхом	434
16.12.1. Правець.....	434
16.12.2. Бешіха.....	436
16.13. Поліомієліт	439
16.14. Трансмісивні рикетсіози	441
16.14.1. Епідемічний висипний тиф.....	441
16.14.2. Ендемічний (блошиний) висипний тиф.....	442
16.14.3. Марсельська гарячка.....	443
16.15. Лептоспіроз	444
16.16. ВІЛ-інфекція. Синдром набутого імунodefіциту	445
16.17. Чума	455
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу</i>	457
РОЗДІЛ 17. ФАРМАКОТЕРАПІЯ ПРИ ТРОПІЧНИХ ХВОРОБАХ	459
17.1. Арбовірусні захворювання	459
17.1.1. Арбовірусні системні гарячкові хвороби.....	459
17.1.1.1. Флеботомна гарячка.....	460

17.1.1.2. Гарячка денге	462
17.1.2. Геморагіїні гарячки.....	466
17.1.2.1. Жовта гарячка	466
17.1.2.2. Конго-кримська геморагійна гарячка	468
17.1.2.3. Гарячка Ебола	471
17.1.2.4. Гарячка Ласса.....	473
17.1.2.5. Гарячка Марбург.....	475
17.2. Рикетсіози	478
17.2.1. Плямиста гарячка Скелястих гір.....	479
17.2.2. Везикульозний рикетсіоз.....	482
17.2.3. Гарячка цуцугамуші.....	485
17.2.4. Ку-гарячка.....	488
17.2.5. Марсельська гарячка	492
17.3. Бактерійні інфекції	495
17.3.1. Бартонельоз (хвороба Карріона)	495
17.3.2. Спірохетози	500
17.3.2.1. Епідемічний поворотний тиф.....	500
17.3.2.2. Ендемічний поворотний тиф.....	502
17.3.2.3. Фрамбезія	503
17.3.2.4. Беджель.....	506
17.4. Протозойні інфекції	507
17.4.1. Малярія.....	507
17.5. Тропічні гельмінтози.....	510
17.5.1. Шистосомози	510
17.5.2. Філяріози.....	512
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>514</i>
РОЗДІЛ 18. ФАРМАКОТЕРАПІЯ ПРИ ОЧНИХ ХВОРОБАХ.....	517
18.1. Короткі анатоμο-фізіологічні відомості	518
18.2. Найпоширеніші захворювання ока та методи їх лікування	524
18.2.1. Захворювання повік.....	524
18.2.1.1. Блефарит.....	525
18.2.1.2. Ячмінь.....	526
18.2.1.3. Градина повік.....	528
18.2.1.4. Алергійні захворювання повік та очної ямки	529
18.2.1.4.1. Ангіоневротичний набряк повік та очної ямки (набряк Квінке).....	529
18.2.1.4.2. Контактний дерматит повік.....	529
18.2.1.5. Абсцес, флегмона повік	529
18.2.2. Захворювання сполучної оболонки ока. Кон'юнктивіти.....	530
18.3. Захворювання сльозових органів.....	534
18.3.1. Запалення сльозової залози (дакріoadеніт).....	534
18.3.2. Запалення сльозового мішка (дакріоцистит)	536
18.3.3. Синдром Шегрена (гіпофункція сльозових залоз, сухий синдром).....	536
18.4. Захворювання рогівки	537
18.4.1. Кератити.....	538
18.4.2. Дистрофії рогівки	542
18.4.3. Дегенерації рогівки.....	544
18.5. Захворювання білкової оболонки ока	545
18.6. Захворювання судинної оболонки очного яблука	546
18.6.1. Увеїт	546
18.6.2. Іридоцикліти	548
18.7. Захворювання кришталіка	551
18.7.1. Катаракта.....	551
18.8. Захворювання сітківки	553
18.8.1. Запальні захворювання сітківки	553
18.8.2. Дистрофічні захворювання сітківки.....	553
18.8.3. Патологічні зміни в сітківці при деяких захворюваннях	554
18.8.3.1. Емболія центральної артерії сітківки.....	555

18.8.3.2. Тромбоз центральної вени сітківки	555
18.8.3.3. Відшарування сітківки.....	556
18.9. Види клінічної рефракції	556
18.9.1. Короткозорість (міопія)	558
18.10. Захворювання зорового нерва	559
18.10.1. Неврит (запалення) зорового нерва	559
18.10.2. Атрофії зорового нерва.....	560
18.11. Глаукома	560
18.12. Гіпотензія ока	564
18.13. Захворювання очорухового апарату. Косоокість	565
18.14. Патологія очного дна й очної ямки	566
18.14.1. Патологія очного дна.....	566
18.14.2. Захворювання очної ямки	567
18.14.2.1. Запальні захворювання очної ямки.....	567
18.14.2.1.1. Остеоперіостит.....	567
18.14.2.1.2. Флегмона очної ямки	568
18.15. Ураження органа зору при цукровому діабеті.....	568
18.16. Травми ока	569
18.17. Опіки ока.....	571
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>574</i>
РОЗДІЛ 19. ОСОБЛИВОСТІ ФАРМАКОТЕРАПІЇ В GERONTOLOGII	576
19.1. Соціальні й клінічні аспекти фармакотерапії в геронтології.....	576
19.2. Особливості фармакокінетики ліків при старінні	580
19.2.1. Абсорбція лікарських препаратів	580
19.2.2. Розподіл лікарських препаратів в організмі	581
19.2.3. Зв'язок лікарських препаратів з білками	581
19.2.4. Елімінація лікарських речовин.....	582
19.3. Основні принципи раціональної фармакотерапії в геріатричній практиці.....	583
19.4. Хвороби серцево-судинної системи	584
19.4.1. Ішемічна хвороба серця. Стенокардія	585
19.4.2. Інфаркт міокарда	590
19.4.3. Гіпертонічна хвороба.....	595
19.4.4. Аритмії.....	599
19.4.5. Хронічна серцева недостатність	606
19.5. Хвороби органів дихання	609
19.5.1. Бронхіти.....	610
19.5.1.1. Гострий бронхіт	610
19.5.1.2. Хронічний бронхіт.....	612
19.5.1.3. Хронічна обструктивна хвороба легенів	613
19.5.2. Бронхіальна астма.....	616
19.5.3. Пневмонія	620
19.5.4. Хронічне легеневе серце	623
19.6. Хвороби системи травлення.....	625
19.6.1. Хронічний гастрит	626
19.6.2. Виразкова хвороба	628
19.6.3. Хвороби печінки й жовчних шляхів	632
19.6.3.1. Хронічний гепатит.....	632
19.6.3.2. Хвороби жовчного міхура	633
19.6.4. Хвороби підшлункової залози	635
19.6.4.1. Гострий панкреатит	635
19.6.4.2. Хронічний панкреатит.....	636
19.6.5. Хронічний коліт.....	638
19.6.6. Особливості застосування мінеральних вод при патології органів травлення у пацієнтів старших вікових категорій	639
19.7. Хвороби нирок і сечових шляхів	640
19.7.1. Анатомо-фізіологічні зміни	640
19.7.2. Гломерулонефрит.....	641

19.7.2.1. Хронічний гломерулонефрит	642
19.7.3. Пієлонефрит.....	645
19.7.4. Сечокам'яна хвороба	648
19.7.5. Хронічна ниркова недостатність	650
19.8. Хвороби ендокринної системи й порушення обміну речовин	654
19.8.1. Цукровий діабет.....	655
19.8.2. Ожиріння.....	659
19.8.3. Виснаження.....	660
19.9. Хвороби нервової системи	662
19.9.1. Судинні захворювання головного мозку	662
19.9.1.1. Атеросклеротична енцефалопатія.....	662
19.9.1.2. Гіпертонічна енцефалопатія.....	665
19.9.1.3. Гострі порушення мозкового кровообігу.....	667
19.10. Особливості харчування осіб похилого й старечого віку	668
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>672</i>
РОЗДІЛ 20. ФАРМАКОТЕРАПІЯ В СТОМАТОЛОГІЇ	675
20.1. Короткі анатомо-фізіологічні особливості лицевої ділянки	675
20.2. Карієс.....	676
20.3 Пульпіт	679
20.3.1. Гострий пульпіт	679
20.3.2. Хронічний пульпіт.....	682
20.4. Гострий періодонтит.....	683
20.5. Захворювання пародонту	685
20.5.1. Пародонтит.....	685
20.5.2. Гінгівіт	690
20.6. Захворювання слизової оболонки ротової порожнини	692
20.6.1. Хейліт.....	693
20.6.1.1. Екسفоліативний хейліт.....	694
20.6.1.2. Актинічний хейліт	696
20.6.1.3. Метеорологічний хейліт	696
20.6.1.4. Гландулярний хейліт.....	696
20.6.1.5. Алергійний контактний хейліт	698
20.6.1.6. Лімфодематозний макрохейліт	698
20.6.1.7. Екзематозний хейліт.....	698
20.6.1.8. Атопічний хейліт.....	699
20.6.2. Синдром Мелькерсона—Розенталя.....	699
20.6.3. Хронічна тріщина губи.....	700
20.6.4. Стоматит.....	701
20.6.4.1. Катаральний стоматит.....	701
20.6.4.2. Виразковий стоматит.....	702
20.6.4.3.1. Гострий афтозний стоматит.....	703
20.6.4.3.2. Хронічний рецидивний афтозний стоматит.....	704
20.6.4.4. Променевий стоматит.....	704
20.6.5. Лейкоплакія.....	705
20.6.6. Зміни слизової оболонки рота при дерматозах з автоімунним компонентом	706
20.6.6.1. Пухирчаста хвороба	706
20.6.6.1.1. Пемфігоїд.....	711
20.6.6.2. Червоний плоский лишай.....	711
20.7. Запалення слинних залоз.....	719
20.7.1. Гостре запалення привушних слинних залоз (паротит, свинка).....	719
20.7.2. Запалення піднижньощелепних слинних залоз	720
20.7.3. Хронічне запалення слинних залоз (сіаладеніт)	720
20.8. Специфічні запальні захворювання щелепно-лицевої ділянки	721
20.8.1. Актиномікоз	721
20.9. Гігієна ротової порожнини.....	723
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>724</i>

РОЗДІЛ 21. ФАРМАКОТЕРАПІЯ ПРИ ГОСТРИХ ОТРУЄННЯХ	726
21.1. Етіологія гострих отруєнь.....	727
21.2. Основні клінічні синдроми при гострих отруєннях.....	729
21.3. Загальні принципи лікування при гострих отруєннях.....	730
21.4. Методи детоксикації організму.....	733
21.5. Отруєння снодійними препаратами.....	746
21.6. Отруєння психотропними засобами.....	748
21.6.1. Отруєння наркотичними засобами.....	748
21.6.2. Отруєння нейролептиками.....	749
21.6.3. Отруєння транквілізаторами.....	750
21.6.4. Отруєння антидепресантами.....	750
21.6.5. Отруєння психостимуляторами.....	751
21.6.6. Отруєння аналептиками.....	751
21.7. Отруєння алкоголем і його сурогатами.....	752
21.8. Отруєння метанолом.....	754
21.9. Отруєння фосфорорганічними інсектицидами.....	755
21.10. Отруєння піретроїдами.....	757
21.11. Гострі отруєння М-холінолітиками.....	757
21.12. Гострі отруєння гангліоблокаторами.....	758
21.13. Отруєння парацетамолом.....	759
21.14. Отруєння зміною отрутою.....	761
21.15. Ураження отрутою членистоногих.....	762
21.16. Ураження отрутою морських тварин і риб.....	763
21.17. Отруєння припікальними рідинами.....	763
21.17.1. Гострі отруєння органічними кислотами.....	763
21.17.2. Гострі отруєння неорганічними кислотами.....	766
21.17.3. Отруєння їдкими основами.....	767
21.17.4. Отруєння формальдегідом.....	768
21.18. Отруєння кров'яними отрутами.....	769
21.19. Отруєння оксидом вуглецю.....	770
21.20. Отруєння гемолітичними отрутами.....	772
21.21. Отруєння сполуками важких металів і миш'яком.....	773
21.22. Отруєння грибами.....	775
<i>Тестові питання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>776</i>
РОЗДІЛ 22. ДОКАЗОВА МЕДИЦИНА І ФАРМАКОТЕРАПІЯ	777
22.1. Дослідження етіології та патогенезу захворювань.....	778
22.2. Ефективність діагностики.....	779
22.3. Дослідження перебігу хвороби.....	779
22.4. Рациональна фармакотерапія, заснована на доказах.....	780
22.5. Система випробувань лікарських засобів.....	781
22.6. Статистичні методи групування даних.....	783
22.7. Систематичний огляд.....	783
22.8. Моніторинг побічних ефектів.....	784
22.9. Формулярна система.....	785

РОЗДІЛ 10

ФАРМАКОТЕРАПІЯ ПАЦІЄНТІВ З АЛЕРГІЙНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ

10.1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО АЛЕРГІЙНІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Алергійні захворювання відомі з давніх часів. Ще Гіппократ (V—IV ст. до н. е.) описав випадки непереносності деяких харчових продуктів, що супроводжувалися шлунковими розладами й кропив'янкою. Гален (II ст. до н. е.) повідомив про нежить, зумовлений запахом троянди. У XIX ст. описано січну гарячку (поліноз) і доведено, що її спричинено вдиханням пилку рослин.

Термін «алергія» запропонував у 1906 р. австрійський педіатр Ц. Пірке, який звернув увагу на незвичну реакцію у дітей після введення їм протидифтерійної сироватки з лікувальною метою.

Термін «алергія» походить від двох грецьких слів: *аллос* — інший та *ергос* — дія (у буквальному перекладі — *інша дія*). Сучасна наука дає таке визначення: **алергія** — стан патологічно підвищеної реакції організму на будь-які речовини стороннього походження з алергенними властивостями (хімічні речовини, мікроби тощо, які називають алергенами), що ґрунтується на імунних механізмах. Алергія характеризується підвищеною чутливістю організму до впливу деяких чинників зовнішнього й внутрішнього середовища.

Алергійні хвороби — група захворювань, зумовлених підвищеною чутливістю організму до екзо- й ендогенних алергенів. До алергійних хвороб належать анафілактичний шок, набряк Квінке, бронхіальна астма, алергійний риніт, кропив'янка, контактний алергійний дерматит, медикаментозна, харчова, інсектна алергія, екзогенні алергійні альвеоліти тощо.

Нині алергія патологія входить до 6 найчастіших захворювань людини. На алергію хворіє кожний п'ятий житель нашої планети. За прогнозами ВООЗ, XXI ст. стане епохою алергії, адже поширеність алергійних захворювань через кожні 10 років збільшується у 2—3 рази, сягаючи масштабу епідемії.

Значне поширення алергійних хвороб пов'язане із забрудненням навколишнього середовища вихлопними газами, відходами промислового виробництва, збільшеним застосуванням антибіотиків та інших лікарських засобів. З розвитком хімічної промисловості збільшився випуск синтетичних матеріалів, барвників, мийних засобів та інших речовин, більшість з яких вважається алергенами.

Частота алергійних захворювань, особливо в промислово розвинених країнах, зростає. Збільшується кількість випадків, коли уражається переважно сама легенева тканина, розвиваються еозинофільні легеневі інфільтрати й екзогенні алергійні бронхіолоальвеоліти.

Етіологія. Алергійні хвороби спричиняють алергени, умови їх виникнення — певні особливості зовнішнього середовища й стан реактивності організму.

Алерген — вид антигену, що зумовлює розвиток алергійної реакції. Алергени мають усі властивості антигенів (макромолекулярність, переважно білкове походження, чужорідність для організму та ін.). Однак алергійні реакції можуть провокувати й речовини, що не мають алергенних властивостей.

Гаптен — низькомолекулярна хімічна речовина, не алерген, але після з'єднання з білками здатна запускати алергійні реакції. До гаптенів належать численні лікарські препарати, хімічні речовини (бром, йод, хром, нікель).

Розвиток алергійних захворювань можуть зумовлювати домашній і бібліотечний пилок, пилок трав і дерев, шерсть і лупа тварин, їжа, комахи, гельмінти, мікроорганізми, хімічні речовини й аерозолі (формальдегід, епіхлоргідрин, ароматичні нітробензоли, солі важких металів, лікарські засоби).

Найчастіше алергійні процеси в легенях зумовлюють такі лікарські препарати:

- 1) β-лактамі антибіотики: *оксацилін, ампіцилін, бензилпеніцилін, цефазолін*;
- 2) сульфаніламідні препарати: *ко-тримоксазол (бісептол, бактрим, бісепт, сотрим), сульфасалазин, месалазин (салазоніридазин)*;
- 3) саліцилати: *кислота ацетилсаліцилова, парааміносаліцилова*;
- 4) нітрофуранові препарати: *фуразидин (фурагін), нітрофурантоїн (фурадонін), фуразолідон*;
- 5) рентгеноконтрастні речовини;
- 6) деякі антигіпертензивні препарати: *гідралазин (апресин), адельфан, метилдопа (допегіт)*;
- 7) цитостатики: *метотрексат, меркаптопурин, бусульфан (мієлосан), циклофосфамід, азатіоприн, блеоміцин*;
- 8) вітаміни групи В, особливо *тіамін (вітамін В₁), кокарбоксилаза (провітамін В₁)*;
- 9) антикоагулянти.

Загострення алергійного захворювання можуть зумовити провокувальні чинники (тригери), які не беруть участі в імунній стадії алергійної реакції.

Тригер — хімічна речовина, яка не має якостей алергену, але здатна запускати алергійні реакції в первинно сенсibilізованому організмі. До тригерів належать різкі запахи бензину, косметичних засобів, тютюновий дим тощо.

Афінитет — поняття, яке характеризує ступінь відповідності та силу (міцність) зв'язку між антигеном і антитілом, рецептором.

Толерантність — стан, при якому організм не дає імунної відповіді на власні антигени; вона розвивається у процесі дозрівання імунної системи.

Гіперчутливість (сенсibilізація) може бути активною, коли організм своїми силами повністю реалізує механізми алергії, і пасивною, яка формується при введенні специфічних антитіл або сенсibilізованих лімфоцитів з іншого організму, наприклад при переливанні крові від сенсibilізованих осіб несенсibilізованим. Сенсibilізація є наслідком не лише неодноразового надходження алергену до організму, вона обов'язково пов'язана з попередніми порушеннями імунорегуляції, що згодом може бути реалізоване зміненою реакцією на антиген.

При сенсibilізації значно змінюється реактивність організму, підвищується його чутливість; спершу антитіла виробляються до одного алергену, який зумовлює такий стан (специфічна, або моновалентна, сенсibilізація). У міру розвитку алергії механізм реакції сенсibilізованого організму на відповідь поступово ускладнюється. При цьому підвищена чутливість починає з'являтися не лише до

специфічного алергену, а й до інших різних за хімічною структурою і біологічним значенням алергенів (полівалентна сенсibilізація, поліалергія), що свідчить про глибокі зрушення алергійної реактивності організму.

Одним із факторів сенсibilізації є продукти від тварин, які одержували корм з додаванням ауреоміцину, тераміцину, пеніциліну. Такий самий вплив чинять яйця, м'ясо, картопля та інші продукти, які містять пестициди, деякі консерванти і барвники.

Підвищену алергізацію спостерігають при захворюваннях дихальних шляхів, травного каналу, ураженнях шкіри, тобто у випадках порушення бар'єрних функцій, коли алергени мають можливість легше проникати в організм. Посилюють алергізацію організму і деякі захворювання (грип, ангіна, туберкульоз, екзема, мікози та ін.).

При хворобах, які супроводжуються порушенням білкового обміну, пригніченням загальної та імунної реактивності, а також при гіпотирозі, променевої хворобі кількість алергійних реакцій зменшується.

Патогенез. Потрапляння в організм алергену зумовлює його сенсibilізацію, розвиток якої відбувається протягом 2 тиж. і більше, але сформувавшись, сенсibilізація може зберігатись упродовж місяців, років і навіть усього життя. У результаті завершення процесу сенсibilізації антиген стає повноцінним алергеном, здатним спричиняти алергійні реакції. Провідні імунологічні процеси при алергії — сенсibilізація та імунна відповідь під час повторного контакту з алергеном.

Алергійні реакції проходять три стадії розвитку.

I. *Стадія імунних реакцій (імунна).* Розпочинається від першого контакту організму з алергеном і полягає в утворенні й нагромадженні в організмі алергійних антитіл (або сенсibilізованих лімфоцитів). Унаслідок цього організм стає сенсibilізованим або гіперчутливим до специфічного алергену. При повторному потрапленні в організм специфічного алергену відбувається утворення комплексів алерген-антитіло (або алерген — сенсibilізований лімфоцит), що й спричиняє наступну стадію алергійної реакції.

II. *Стадія біохімічних реакцій (патохімічна).* Вона полягає у виділенні готових й утворенні нових біологічно активних речовин (гістамін, протеоглікани, триптаза, хімаза, карбоксипептидаза, цитокіни, лейкотрієни, простагландини) унаслідок складних біохімічних процесів, що їх запускають комплекси алерген-антитіло або алерген — сенсibilізований лімфоцит. З цієї стадії відбувається взаємодія клітин — мішеней алергії, що несуть комплекси імуноглобуліну E або антитіл інших класів, зі специфічним алергеном.

III. *Стадія клінічних проявів (патофізіологічна).* Полягає у відповідній реакції клітин, органів і тканин організму на медіатори, що утворилися в попередній стадії. Вивільнення медіаторів, що володіють високою біологічною активністю, супроводжується підвищенням їх рівня у крові, що призводить до розвитку низки клінічних симптомів (гіперемія шкіри, свербіж, шкірна висипка, відчуття жару, головний біль, утруднення дихання та ін.).

Існує п'ять типів алергійних реакцій, що ґрунтуються на патогенезі алергійних захворювань (табл. 10.1).

I тип (реагінний тип, гіперчутливість негайного типу) залежить від утворення особливого типу антитіл, що мають високу спорідненість з лаброцитами, базофілами та деякими іншими типами клітин (наприклад, atopічна бронхіальна аст-